

משפחות אברך וממיקה – רבני מז'ייק

מאת: אורן שריג, דור חמישי לרב זאב וולף אברך (בן-נינתו של הרב)

תוכן העניינים:

1	על כס הרבנות במז'ייק	1
8	ילדי הרב אברך	2
9	משפחת אברך במז'ייק	3
11	אברך – מקור שם המשפחה	4
13	מקורות	5

1. על כס הרבנות במז'ייק

הרב זאב וולף אברך, בעל "רביד הזהב", היה רבה הראשון של קהילת מז'ייק. 36 שנים חי הרב אברך במז'ייק, מאז עבר אליה עם משפחתו ב-1885. בתקופה זו כיהן ברציפות כרב וכאב בית דין בקהילה, וכאשר נפטר ב-1921, התמנה לתפקיד חתנו, הרב יוסף זאב ממיקה. הרב ממיקה כיהן כרבה של העיר עד להשמדת הקהילה בקיץ 1941. 56 שנות הרבנות במז'ייק נחלקו אפוא בין שני הרבנים הללו, בני אותה משפחה.

הרב זאב וולף אברך (1845–1921) נולד בשנת תר"ה בפלונגיאן (ואולי בריטובה – יש עדויות סותרות) כנצר לשושלת רבנים. אביו היה הרב יצחק אייזיק אברך (מת ב-1849), אבי-סבו היה הרב טודרוס אברך (יליד 1765), וסב-סבו – הרב אליהו מריטובה (ריטוור). בסבירות גבוהה מאוד, ידועים לנו שמות שניים מאחיו של זאב וולף: אליה אברך (1832–1916) ויוכבד אברך-זייבל (1843–1935).

כבר בגיל 20 הוסמך זאב וולף לרבנות על ידי שניים מגדולי הרבנים בליטא באותם ימים: ר' יצחק-אלחנן ספקטור ור' דוד רגנסבורג. באותם ימים נשא לאישה את מינה-רחל לבית קולר, שילדה לו 11 ילדים לאורך תקופה של קרוב ל-30 שנה (פירוט בהמשך). בשנים 1872–1875 היה הרב אברך מורה-צדק בבית הדין של ר' אברהם חריף, וראש ישיבה בפיקלן ביחד עם הרב חיים נתנזון. מ-1875 עד 1885 כיהן כראש ישיבה בסיאד.

ב-1885, בנסיבות אישיות שאינן ברורות דיין, עזב הרב אברך את משרתו המכובדת בסיאד ועקר עם משפחתו למז'ייק, שהייתה אז עיר מסחר צעירה וחסרת מסורת תורנית. ידוע כי בשנת 1886, זמן קצר לאחר הגיעו למז'ייק, מנתה אוכלוסיית המקום 264 נפש. הקהילה היהודית במז'ייק נוסדה רק בשנות ה-70 של המאה ה-19, וסביר אפוא שב-1885 לא מנתה יותר מכמה עשרות יהודים, שהיו טרודים בענייני מסחר בעיירה המתפתחת במהירות לאורך מסילת הרכבת. הרב אברך כיהן כרבה הראשון של הקהילה, הקים ישיבה ראשונה בעיירה, ובכוח אישיותו וידענותו עלה בידו, עם השנים, לגדל דור של תלמידי חכמים במז'ייק.

ב-1898 (תרנ"ח) ראה אור בוורשה ספרו של הרב זאב וולף אברך – "רביד הזהב". זהו ספר שאלות ותשובות על ארבעת חלקי "שולחן ערוך", שגם בימינו נודעת לו חשיבות בחוגים למדניים. ככל הנראה, פרסם הספר את מחברו כבר בימי חייו, שכן ידוע לנו כי ברב אברך דבק הכינוי "רביד הזהב" על שם ספרו. הרב אברך השלים את כתיבת ספרו בשנת תרנ"ו (1896), ובמשך השנתיים שחלפו עד הוצאתו לאור, הביא את חיבורו לאישורם של רבנים מפורסמים – ביניהם הרב אליעזר גורדון מטלז, הרב משה דנושבסקי מְסְלוּבּוּדְקָה והרב חיים הלוי סולובייצ'יק מבריסק דליטא. "הסכמותיהם" (המלצותיהם ותשבחותיהם) של רבנים אלו מובאות בפתיחת הספר. לעיון בהן ובספר כולו, אפשר להיכנס לקובץ של "רביד הזהב" באתר www.hebrewbooks.org/root/data/pdfs/SHUT/revidhazahav.pdf

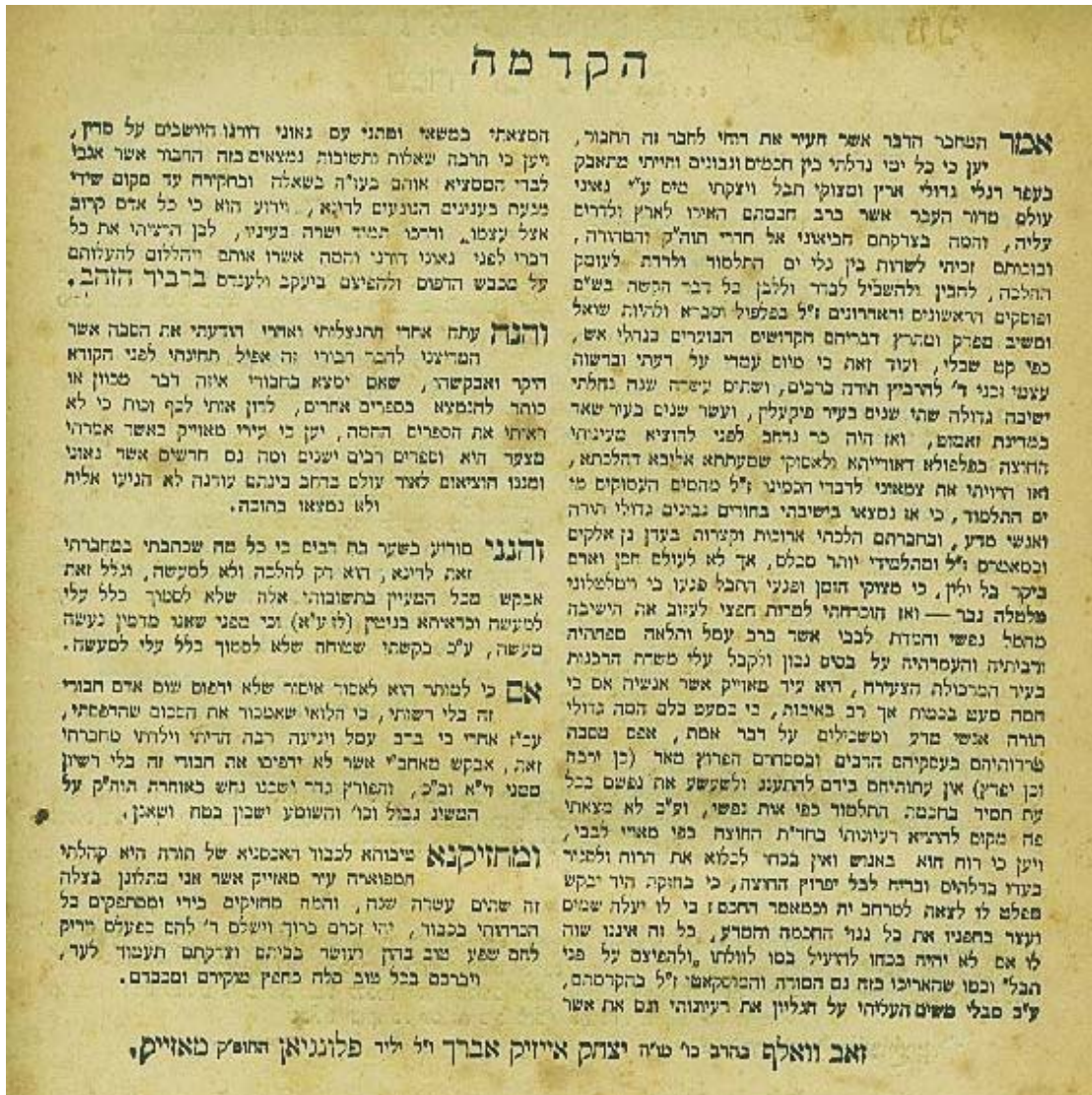
הרב אברך פרסם גם חידושי תורה ב"שערי תורה", חלק ו', קונטרס ח', עמ' 118–123: דרך נביאים וכתובים.

מעדויות משפחתיות אנו למדים כי הרב אברך היה אדם חריף, בקי וצמא דעת. הוא נחשב אחד המומחים הגדולים בדיני עסקי היערות, שבהם עסקו רבים מיהודי ליטא, ופסקיו היו מקובלים בכל בירורי דין תורה בסוגיות אלה. הרב אברך היה ראש ישיבה אהוב על תלמידיו, ומהטובים שבהם אף בחר חתנים לבנותיו. במשפחה מסופר, כי הרב היה אדם מרשים מאוד, לא רק רב גדול בתורה, אלא גם איש יפה תואר ונשוא פנים.

הרב זאב וולף אברך מת במז"ייק ביום י"ג בחשון תרפ"ב (14.11.1921), כשהוא בן 76.

נספחים לפרק על הרב אברך

1. הקדמת הרב אברך לספרו "רביד הזהב"

באדיבות רחל, נינת הרב אברך, ומיכאל גומפרט, המחזיקים ברשותם אחד משני העותקים היחידים המצויים בידי המשפחה.

2. טקסט ההקדמה מוקלד כלשונו, בתוספת מספר ביאורים שלנו בסוגריים ובצבע:

הקדמה

אמר המחבר הדבר אשר העיר את רוחי לחבר זה החבור, יען כי כל ימי גדלתי בין חכמים ונבונים והייתי מתאבק בעפר רגלי גדולי ארץ ומצוקי תבל ויצקתי מים ע"י גאוני עולם מדור העבר אשר ברב חכמתם האירו לארץ ולדרים עליה, והמה בצדקתם הביאוני אל חדרי תוה"ק **[תורתנו הקדושה]** הטהורה, ובזכותם זכיתי לשחות בין גלי ים התלמוד ולרדת לעומק ההלכה, להבין ולהשכיל לברר וללפן כל דבר הקשה בש"ס ופוסקים הראשונים והאחרונים ז"ל בפלפול וסברא ולהיות שואל ומשיב מפרק ומתרץ דבריהם הקדושים הבורעים כגחלי אש, כפי קט שכלי, ועוד זאת כי מיום עמדי על דעתי וברשות עצמי זכני ד' להרביץ תורה ברבים, ושתיים עשרה שנה נהלתי ישיבה גדולה שתי שנים בעיר פיקעלין, ועשר שנים בעיר שאד במדינת זאמוט, ואז היה כר נרחב לפני להוציא מענינותי החוצה בפלפול דאורייתא **[בפלפולי תורה]** ולאסוקי שְׁמַעְתָּתָא אֵלִיבָא דהלכתא **[ולהסיק שמועות, לפסוק בהלכות, על פי דיני ההלכה]**, ואז הרגיתי את צמאוני לדברי חכמינו ז"ל מהמים העמוקים מי ים התלמוד, כי אז נמצאו בישיבתי בחורים נבונים גדולי תורה ואנשי מדע, ובחברתם הלכתי ארוכות וקצרות בעדן גן אלקים וכמאמרם ז"ל ומתלמידי יותר מכלם, אך לא לעולם חסן ואדם ביקר בל גליון, כל מצוקי הזמן ופגעי התבל פגעו בי ויטלטלוני טלטלה גבירה – ואז הוכרתי למרות חפצי לעזוב את הישיבה מחמל נפשי וחמדת לבבי אשר ברב עמל ותלאה טפחתי ורביתי והעמדתי על בסיס נכון ולקבל עלי משרת הרבנות בעיר המרכולת הצעירה, היא עיר מאזייק אשר אנשיה אם כי המה מעט בכמות אך רב באיכות, כי כמעט כלם המה גדולי תורה אנשי מדע ומשכילים על דבר אמת, אפס מסכת טרדותיהם בעסקיהם הרבים ובמסחרם הפרוץ מאד (כן רבה וכן ירצה) אין עיתותיהם בידם להתענג ולשעשע את נפשם בכל עת תמיד בחכמת התלמוד כפי אות נפשי, וע"כ **[ועל כן]** לא מצאתי פה מקום להוציא רעיונותי בחד"ת **[בחידושי תורה]** החוצה כפי מאנני לבבי, ויען כי רוח הוא באנוש ואין בכחו לכלוא את הרוח ולסגור בעדו בדלתים וגבירים לבל יפרוץ החוצה, כי בחזקת היד יבקש מפלט לו לצאת למרחב יה וכמאמר החכם: כי לו יעלה שמים ועצר בקפניו את כל גנזי החכמה והמדע, כל זה איננו שוה לו אם לא יהיה בכחו להועיל במו לזולתו "ולהפיצם על פני תבל" וכמו שהאריכו בזה גם המורה והמוסקאטו ז"ל בהקדמתם, ע"כ מבלי משים העליתי על הגליון את רעיונותי וגם את אשר המצאתי במשאי ומתני עם גאוני דורנו היושבים על מדין, ויען כי הרבה שאלות ותשובות נמצאים בזה החבור אשר אנכי לבדי הממציא אותם בעז"ה **[בעזרת השם]** בשאלה ובחקירה עד מקום שידי מגעת בענינים הנוגעים לדינא, וידוע הוא כי כל אדם קרוב אצל עצמו, ודרכו תמיד ישרה בעיניו, לכן הרציתי את כל דברי לפני גאוני דורנו והמה אשרו אותם ויהללום להעלותם על מכבש הדפוס ולהפיצם ביעקב ולעגדם **ברביד הזהב**.

והנה עתה אחרי התנצלותי ואחרי הודעתי את הסבה אשר המריצני לחבר חבורי זה אפיל תחינתי לפני הקורא היקר ואבקשהו, שאם ימצא בחבורי איזה דבר מכוון או סותר להנמצא בספרים אחרים, לדון אותי לכף זכות כי לא ראיתי את הספרים ההמה, יען כי עירי מאזייק כאשר אמרתי מצער היא וספרים רבים ישנים ומה גם חדשים אשר גאוני זמננו הוציאו לאור עולם ברחב בינתם עודנה לא הגיעו אליה ולא נמצאו בתוכה.

והנני מודיע בשער בת רבים כי כל מה שכתבתי במחברתי זאת לדינא, הוא רק להלכה ולא למעשה, וגלל זאת אבקש מכל המעיין בתשובתי אלה שלא לסמוך כלל עלי למעשה וְכִדְאִיתָא [וכמו ש"ש] בגיטין (לז ע"א) וכי מפני שאנו מְדַמִּין נעשה מעשה, ע"כ בַּקְשֵׁי שְׂטוּחָה שלא לסמוך כלל עלי למעשה.

אם כי למותר הוא לאסור איסור שלא ידפוס שום אדם חבורי זה בלי רשותי, כי הלואי שאמכור את הסכום שהדפסתי, עכ"ז [על כל זאת] אחרי כי בר"ב עמל ויגיעה רבה הריתי וילדתי מְחַבְרֵתִי זאת, אבקש מאחב"י [מאחינו בני ישראל] אשר לא ידפיסו את חבורי זה בלי רשיון ממני וי"א ובי"כ [ויש אומרים? וירא-שמים? ובא-כוח!], והפורץ גדר יִשְׁכְּנוּ נחש באזהרת תוה"ק על המשיג גבול וכו' והשומע ישכון בטח ושאנן.

ומחזיקנא טיבותא [ומחזיק אני טובה] לכבוד האכסניא של תורה היא קהלתי המפוארה עיר מאזייק אשר אני מתלונן [לך, שוכן] בצ"לה זה שתיים עשרה שנה, והמה מחזיקים בידי ומספקים כל הכרחותי [צ'ככי] בכבוד, יהי זכרם ברוך וישלם ד' להם כפ'עלם ויריק להם שפע טוב בהון ועושר בביתם וצדקתם תעמוד לעד, ויברכם בכל טוב סלה כחפץ מוקירים ומכבדים.

זאב וואלף בהרב כו' מו"ה [מורנו הרב] יצחק אייזיק אברך ז"ל לילד פלונגיין
החופיק [החונה פ"ה, קהילת] מאזייק.

3. קבלה על "משכ"רת הרבנים מְקַפֵּת הממשלה" מיום י"ח בתמוז תרפ"א,
בחתמת ידו של הרב אברך, ארבעה חודשים לפני פטירתו

הרב יוסף זאב ממ"קה, חתנו של הרב זאב וולף אברך, נולד ב-1876 (לפי רשימת המשפחה ב-JewishGen) או ב-1880 (לפי דפי-עד שרשמו קרובי המשפחה). הוא עלה על כס הרבנות במז"ייק ב-1921, לאחר מותו של הרב אברך, וכיהן כרב ראשי בעיר וכחבר בוועד הקהילה עד לחיסול הקהילה בשואה בקיץ 1941.

יוסף זאב ממ"קה, יליד הַזְקֵנָה (רז'יצ'ה) שבלטביה, היה נשוי להינדה אברך (ילידת סיאד, 1881 או 1886), אחת מבנותיו של הרב זאב וולף. הזוג ממ"קה, שתי בנותיהם, חתנם ושני נכדיהם נספו כולם בשואה.

חיפוש אחר השם MAMYOFE ב-The JewishGen Latvia Database מגלה "שבט" גדול של בני משפחת ממ"קה ברזקנה – ובהם גם משפחתו הקרובה של הרב ממ"קה. מעניין שאיות השמות של בני המשפחה ברזקנה הוא ממ"קה, ולא ממ"קה. לאור העובדה שיותר מ-90% מהשמות שמעלה ה-JewishGen בעקבות חיפוש זה הם מרזקנה, ניתן לומר כי מדובר במשפחה המקושרת באופן מובהק למקום יישוב מסוים. חיפוש באתר "יד ושם" מעלה אף הוא אחוז גבוה מאוד של נספים בשם ממ"קה, שמוצאם מרזקנה.

בין 71 בני משפחת ממ"קה ברזקנה, שמעלה ה-JewishGen, קל לאתר את משפחתו הקרובה של יוסף זאב ממ"קה. לפי רשימות אלו, יוסל-וולף ממ"קה (יוסף זאב ממ"קה) נולד ב-1876.12.1 והיה נשוי לגינדה (הינדה) בת וולף (הרב זאב וולף אברך). לפי רשימות המשפחה שבאתר, הוריו של הרב ממ"קה היו מרדכי ממ"קה, יליד 1849, ורוחה מרקה, ילידת 1848. סבו וסבתו מצד אביו היו לייבה ממ"קה, יליד 1820, ותרצה, ילידת 1827. סבא רבא של הרב ממ"קה מצד אביו היה מארק ממ"קה.

להינדה וליוסף ממ"קה היו שתי בנות: חיה לאה (ילידת 1912) ותרצה (ילידת 1916). תרצה הייתה גננת, רווקה. חיה לאה, מורה במקצועה, סיימה בסוף שנות העשרים סמינר למורים "יבנה" בקובנה ולימדה בגימנסיון הממלכתי לימודי קודש לתלמידים היהודים. חיה לאה הייתה נשואה לרב חיים יצחק וולק, שהיה ראש ישיבה בטלז. היו להם שני ילדים: בת רחל, ילידת 1939, ובן משה, תינוק שנולד ב-1940/1. המשפחה כולה נספתה בהשמדת יהודי מז"ייק ביולי/אוגוסט 1941. תרצה נספתה בקובנה ב-1942.

ממכתב ששלח הרב ממ"קה ב-26.2.1941 אל קלמן אהרונביץ' (בן מז"ייק) בטולדו, אוהיו, מסתבר כי הרב חיים יצחק וולק ואשתו חיה לאה קיבלו אשרת הגירה לארה"ב, אולם לא ניצלו אותה, כנראה משום שלא יכלו לעמוד בהוצאות הנסיעה הגבוהות. האשרה הושגה בזכות שתדלנותו של אחי הרב וולק – הרב שמואל אלעזר וולק, שהגיע לניו-יורק שנה קודם לכן ולימד שם בישיבה ע"ש הרב הגאון יצחק אלחנן ספקטור. במכתב מבקש הרב ממ"קה מאהרונביץ' את עזרתו בהפניה לגורמים שיוכלו לסייע כספית, על מנת שיתאפשר לבתו ולחתנו להגר לארה"ב. להלן קטעים נבחרים מהמכתב:

"עד כה פרנסתנו הייתה לא כה ברחבה אבל גם לא כה בצמצום והיתה לנו גם היכולת להתחלק בשכירות שקבלתי מעדתי – עם חתני יחי' אבל לא כן עתה, בשום אופן אינה מספיקה השכירות לשתי משפחות [...] אי לזאת ההכרח לחתני יחי' לבקש לו איזה מעמד בחיים ודאגתנו מאוד רבה בימים אלה [...] קבל חתני יחי' ידיעה מאחיו הרהג' ר' שמואל יחי' מנויארק [...] כי עלה בידו לקבל רשיון לכניסה בארצות הברית בעד חתני ומשפחתו. כבודו יכול לחשוב את השמחה הגדולה שהייתה לנו מזה [...] מובטחני שבעז"ה כאשר יבוא שם ימצא את לחמו בכבוד, אפס שאלת הכסף מיגעה את מוחותינו כי הוצאות הנסיעה של חתני יחי' ומשפחתו תחיי' לכל הפחות עולה לסך של עשרת אלפים רובל ומאין יקח כל אלה. אחי חתני יחי' אינו בכחו לעזור לו כי גם מצבו לפי ערך דחוק הוא כי רק זה יותר משנה בא לשם ולא הספיק עוד להתפרסם [...] אי לזאת אני פונה לכבודו שמכיר אני אותו לאיש רום המעלה שיהי' נא לעזר לנו בענין גדול זה כי בודאי יש לו מכירים רבים בעלי יכולת לתמכני בסכום

כסף או אולי ידועה לכבודו מאיזה מוסדות שיוכל כבודו פנות אליהם ולהשתדל לקבל מהם תמיכת כסף בעד חתני יחי' ובזה יעשה חסד לכולנו [...]"

מאמציו של הרב שמואל אלעזר וולק מניו יורק למלט את אחיו ומשפחתו מליטא ולהביאם לארה"ב, לא עלו יפה – והסוף המר ידוע. עם השנים היה הרב וולק לראש ישיבה בניו יורק ולרב חשוב ומפורסם. בספרו "שערי ט' הר" (חלק שישי, תשל"ח – 1978, עמ' 318) מזכיר הרב וולק את אחיו ומשפחתו שנספו בשואה:

"[...] וראיתי בספר תשובת רביד הזהב ח"א סי' מ"ט (והמחבר היה הגאון בדורו ר' זאב אברך ז"ל, ואחי הקדוש הרב הגאון מוהר"ח צוק"ל נשא את נכדתו מרת לאה בת הרב הגאון הקדוש ממיפה, ממשפחת בעל הלבושים, והיה רב בעיר מאזשייק, ליטא יחד עם חותנו, ונטרפו כולם ע"י החיות רעות הנאצים והליטאים ימ"ש, עם משפחתם הילדה רחל והילד הפעוט משה, יהא זכרם ברוך, ואנא ה' נקום נקמת דמם השפוך!) [...]"

קטע זה מספק שני פרטים רבי חשיבות למחקר אודות משפחת הרב ממיפה: ראשית, מצאנו בו את העדות היחידה על הבן הפעוט שהיה לחיה לאה ממיפה ולבעלה הרב חיים יצחק וולק. עד כה היה בידינו מידע מוצק רק על בתם רחל. הרב שמואל אלעזר וולק מניו יורק מגלה לנו אפוא על קיומו של הבן משה, שנספה כתינוק רך ולפיכך נשמת מדפי העד, המנציחים את זכר המשפחה ב"יד ושם".

שנית, יש בקטע זה אישוש ממקור ראשון – מפי אחי-חתנו של הרב ממיפה – לסברה שהרב ממיפה היה נצר ל"משפחת בעל הלבושים". וכאן אנו מגיעים לדיון בשם ממיפה ובפירושו.

השם הנדיר ממיפה (התעתיק הלועזי שלו משמר את ההגייה האשכנזית: Mamjoffe) משלב בתוכו ראשי תיבות יחד עם שם המשפחה הנפוץ יפה: ממיפה הוא ממשפחת מרדכי יפה, ולפיכך, הנושא שם זה מתייחס על צאצאי מרדכי יפה, הרב הגדול בעל "הלבוש". אזכור ראשון לכך קיבלנו בספרו של טריגור, שמאיית את השם בצורה מ"מ יפה ומצוין בפירושו: "מ"מ פירושו ממשפחת מרדכי, דהיינו, ממשפחת הרב החשוב, רבי מרדכי יפה, מחבר בעל הלבוש" (עמ' 3). הקטע שהובא לעיל, מספרו של הרב שמואל וולק, מאשש עובדה זו.

הרב ממיפה, אם כן, הוא נצר ל"בעל הלבושים" – מגדולי הרבנים בליטא. שם אביו, מרדכי, רק מאשש את החיבור לשושלת זו.

הרב הגאון רבי מרדכי יפה בעל "הלבוש" (או "הלבושים") חי במאה ה-16 (מת ב-1612), אולם אחד מצאצאיו הישירים נקרא אף הוא רבי מרדכי יפה. בספר הזיכרון לריטובה, בפרק על הרבנות, נאמר: "הגאון רבי מרדכי יפה היה מיוצאי חלציו של הגאון רבי מרדכי יפה בעל 'הלבוש'. רבי מרדכי יפה (השני) היה תושב פלונגיאן. בסוף ימיו היה רב בריטובה ובעיירה זו מנוחתו כבוד בשנת תקל"ד-תקל"ה [1774/5] בערך..."

"אוצר הרבנים" מכנה את אותו מרדכי יפה כ"בעל הלבושים השני" ומצוין שהיה ראש הגליל בקיידן בתק"ז (1747). אביו של מרדכי יפה השני, לפי "אוצר הרבנים", היה רבי יוסף יפה, ועליו כתוב: "נכד הלבוש, רב בפלונגיאן, ת"פ [1720]. "מעניין ששני השמות הפרטיים הללו – יוסף ומרדכי – הם גם השמות של הרב ממיפה ואביו.

סביר אפוא להניח, שהרב ממיפה היה מצאצאי רבי מרדכי יפה השני, שהוא מצאצאי "בעל הלבוש". כדאי גם לשים לב לעובדה, שמרדכי יפה השני היה יליד פלונגיאן – מקום הולדתו של הרב זאב וולף אברך, ובסוף ימיו גם כיהן כרבה של ריטובה, הלא היא עירם של הרב אליהו ריטוור והרב טודרוס – סב-סבו ואב-סבו של הרב אברך. יכול להיות ששם נולד הקשר בין משפחות אברך וממיפה, שנתהדק ברבות הימים לכדי קשר נישואין.

האם שרד השם ממיפה (ואולי ממיוף) לאחר אימי השואה? אין כל עדות לכך. בישראל, למיטב ידיעתנו, לא חי כיום אדם הנושא את השם ממיפה. באתר "יד ושם" נמצאו דפי-עד של נספים בשם זה – חלקם מרזקנה, והם בני דודים וקרובים של הרב ממיפה; ולצדם לב ממיפה מרוסטוב שברוסיה, בנו של מרדכי; ושמואל ממיפה מלנינגראד, בנו של סלומון.

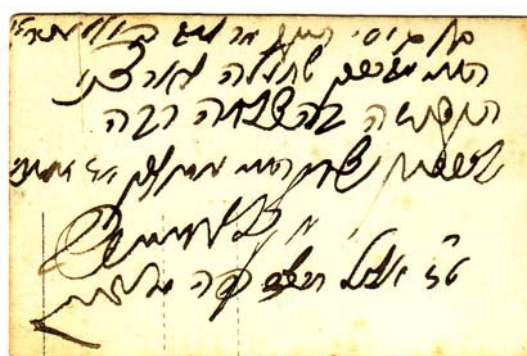
נשמח כמובן לכל שביב מידע על אנשים הנושאים שם זה, ואולי קשורים בדרך זו או אחרת למשפחתו של הרב ממיפה מרזקנה שבלטביה.

נספחים לפרק על הרב ממיפה

1. הרב יוסף זאב ממ"פה מז"יק, 27.8.1934

2. הקדשה בגב התמונה לאחיין של אשתו (נכדו של הרב אברך), אריה קולר, ערב עלייתו ארצה:
 בן גיסי היקר מר ליב קוללער יחי'
 הנני מברך שתעלה לארצנו הקדושה בהצלחה רבה. לזכרון נצח הנני נותן לך את תמונתי
 יוסף ממיפה
 ט"ז אלול תרצ"ד פה מאזיק

3. משפחת ממ"פה, מז"יק, כ"ב בטבת תרצ"ח (26.12.1937).
 יושבים: הרב יוסף זאב ממ"פה ורעייתו הינדה לבית אברך
 עומדים, מימין לשמאל: הבת חיה ובעלה הרב חיים יצחק וולק, אישה בלתי ידועה
 (אולי תרצה ממיפה), צפורה עדינה וולק (אחות הרב וולק)

2. ילדי הרב אברך

אשת הרב זאב וולף הייתה **מינה רחל** לבית **קולר** – משפחה שמוצאה בעיירה קול שבליטא. מינה רחל, בתם של הירש קולר ואשתו חיה, נולדה ב-1847 (משוער) ומתה לפני 1920. בין השנים 1865 (לערך) ו-1893 היא ילדה לזאב וולף אברך 11 ילדים – שני בנים ותשע בנות.

בימי מלחמת העולם הראשונה, כנראה ב-1915, עזב הרב אברך עם משפחתו את מז'ייק ונדד לעומק רוסיה, בגל הגירוש הגדול של יהודי האזורים הסמוכים לחזית המלחמה. לאחר המלחמה הוא שב למז'ייק, ועמו חלק מילדיו הבוגרים. כמה מהם לא חזרו למז'ייק אלא עברו למקומות אחרים בליטא או בלטביה, ואחת מבנותיו אף הרחיקה עד מוסקבה. שתיים מבנות הרב (אחת מהן – אם סבתי) עלו ארצה בראשית שנות השלושים של המאה ה-20. אלו הם 11 ילדי הרב:

- **אליעזר שלמה אברך**, נולד ב-1865/7, מת לפני 1920 במז'ייק. אשתו: רחל אפליצין (1862–1924).
- **שרה רבקה זילברט**, נולדה ב-1866/8, מתה מעט לפני 1940 בקריית מוצקין. בעלה: גרשון זילברט (1866–1926). [ראה הזמנה לחתונתם הדף הבא]
- **שמואל אברך**, נולד ב-1867/9, מת (לפי השמועות) לאחר מלחמת העולם השנייה. אשתו הראשונה: פאולה. שם אשתו השנייה לא ידוע.
- **מרים טיגר**, נולדה ב-1872, נספתה ב-1942 בסיאד. בעלה: יעקב טיגר (1870–1942).
- **הניה טויבה קולר**, נולדה ב-1874 (בערך), מתה ב-1951 ברמת גן. בעלה: דב קולר (1878–1971).
- **דנה רבינוביץ'**, נולדה בין 1875 ל-1881, מתה במוסקבה (שנות ה-50 או ה-60). בעלה: הרב ד"ר יהודה רבינוביץ' (מת כנראה בשנות ה-60).
- **הינדה ממִיפָה**, נולדה ב-1881 (או ב-1886), נספתה ב-1941 במז'ייק. בעלה: הרב יוסף זאב ממִיפָה (1876–1941).
- **חנה מנדלקורן**, נולדה בין 1881 ל-1893, נספתה, כנראה בליבאו או בריגה. בעלה: נפתלי מנדלקורן (נספה בשואה).
- **לאה אברך**, נולדה בין 1883 ל-1891, מתה רווקה, כנראה לפני 1920 במז'ייק.

- **ביילה בצפון**, נולדה ב-1892, נספתה ב-1944 בשטוטהוף. בעלה: נתן בצפון (בצפון).
- **בת שבע רייזה רבינוביץ'**, נולדה ב-1893, נספתה בקיברטי. בעלה: הרב משה רבינוביץ' (מת ב-1940).

3. משפחת אברך במז"ייק

מכיוון שלרב אברך היו תשע בנות ורק שני בנים, מלכתחילה לא רבים היו סיכוייו של השם אברך להשתמר בדורות ההמשך של השושלת המשפחתית. כל בנות הרב, לבד מהינדה ממ"קה, עזבו את מז"ייק לאחר נישואיהן.

בתמונה: ההזמנה לחתונת שרה רבקה, בת הרב אברך, עם קלמן גרשון זילברט, בשנת 1889.

שמואל, אחד משני הבנים, עזב את בית אביו בגיל צעיר (כנראה לברלין), נראה ששרד בשואה, ואין לנו מידע ברור אודות ילדיו. בנו הבכור של הרב אברך, אליעזר, הביא לעולם בן ובת, אולם בנו היחיד, חיים יצחק, היה חשוך ילדים.

בשנות ה-20 וה-30 של המאה העשרים הייתה משפחת אברך אחת הידועות והמיוחסות בקהילת מז"ייק. **אליעזר אברך**, בנו הבכור של הרב, הגיע למז"ייק כנער, ובבגרותו היה לעסקן ציבורי חשוב בעיירה. הוא היה בעליו של מפעל לאריחים, ונחשב לאחד מפרנסי הקהילה. אשתו הייתה **רחל** לבית **אפלצין** (נולדה ב-1861/2, מתה ב-1924), בתם של הימפל (גימפל) ושרה אפלצין ממז"ייק. לרחל ולאליעזר אברך היו שני ילדים בלבד (למיטב ידיעתנו):

חיים יצחק אברך היה כנראה נכדו הראשון של הרב זאב וולף אברך. הוא נולד ב-1889 ונשא לאישה את **רבקה ברלין** ולאחריה אישה שנייה בשם **ברתה** (לא ידוע באילו נסיבות). אשתו הראשונה, רבקה, הייתה נכדתו של הרב חיים ברלין ואחיינית (מצד אימה) של "בעל

מחשבות" המפורסם – ד"ר איזידור-ישראל אלישיב מקובנה, שהיה מתרגם, מבקר ספרות יידיש ואיש תיאטרון.

למיטב ידיעתנו, חיים יצחק אברך היה חשוך ילדים. הוא היה איש עסקים, יבואן ובעל תחנת דלק, ונמנה עם ראשי קהילת מז"יק, חבר בוועד הקהילה ובוועדות השונות. סיפר יהושע טריגור, בשיחה עם אלה ברקן: "לחיים-יצחק אברך היה שותף בשם דלטיצקי (Dalatizki). הם עסקו ביבוא סחורות קולוניאליות וכן הייתה להם תחנת דלק 'של'. בוקר אחד בשעה חמש הופיע רכב ובו גנרל פחויצ'וס ולצדו ברכב נציג צרפתי. הוא רצה לתדלק, ואברך אמר לו שהמפתח אצל שותפו. הם נסעו אל דלטיצקי, והלה אמר שהמפתח אצל אברך. הוא צלצל מיד לאברך והסביר לו מי האיש – זה היה גנרל שכולם פחדו ממנו. אברך נכנס לשלושה חודשים לבית הסוהר, כי העליב את השלטון. כשיצא היה לו זקן. בניין בית הסוהר היה שייך לבלומה-גיטל אהרונוביץ'."

חיים יצחק אברך גורש עם אשתו לרוסיה על ידי השלטונות הרוסיים ב-1941, זמן קצר לפני פלישת הגרמנים, ביחד עם עוד כמה משפחות יהודיות אמידות ובעלות השפעה בעיר. בזכות הגלות שנכפתה עליהם בסיביר ניצלו בני הזוג אברך מטבח יהודי מז"יק. לפי מידע משפחתי לא מאומת, חיים יצחק שרד בשואה, ואחרי המלחמה חי בקובנה. נראה גם שאשתו הראשונה, רבקה, שרדה בשואה. ב-JewishGen, ברשימת ניצולי שואה מליטא ב-1943, נמצא השם AVRACH, Reveka Isakovna – ילידת מז"יק, בתוספת האזכור "נמצאה ברוסיה".

בתו של אליעזר אברך, אחותו של חיים יצחק, הייתה **חיה אברך**, שנולדה ב-1899. היא נישאה ל**זונדל טודרוביץ'**, והיו להם שתי בנות: רחל ילידת 1926 וזהבה (גולדה) ילידת 1929. כל המשפחה נספתה ב-1941 במז"יק. ברשימת שמות ממז"יק 1920 מופיע שמה של הבת לא כחיה אלא כחווה – כנראה איות שגוי, שמקורו בטעות העתקה מכתב היד.

גירוש המשפחות האמידות ממז"יק

על הגירוש של המשפחות האמידות במז"יק, שהיוו "איום על המשטר הבולשביקי", יש כמה עדויות חשובות. נתחיל בעדותה של פרידה לבית מיצקביץ', בת מז"יק: "ב-14 ביוני 1941 גורשתי עם משפחתי לסיביר יחד עם עוד ארבע משפחות יהודיות, העשירות בעיר. איתנו היו גם משפחות טוביה, אברך, בלוך. באו בארבע בבוקר, לקחו אותנו על עגלה אל תחנת הרכבת. בין המגורשים היו גם הזוג אברך. לא היו להם ילדים. היטלטלנו ברכבות עד לסיביר. הנשים והילדים היו ביחד, את הגברים הפרידו ושלחו למחנה עבודה. התנאים היו קשים מאוד. גרנו במקום שנקרא ביקוב-מיס, בצפון סיביר. חצי שנה אור, חצי שנה לילה. מינוס 40 מעלות. בשנה הראשונה ישנו באוהל. רק אחר כך הקימו מבנים. הייתה שם קהילה יהודית, כולם מגורשים. על גורלו של אבא שלי לא ידענו ארבע שנים, הוא נעלם. הייתי שם עם אימא ועם אחותי. גם שאר הנשים והילדים ממז"יק היו איתנו, ובהם אשתו של אברך. הגברים וביניהם טוביה ואברך חיו בתנאים גרועים ובמחסור במחנה עבודה בשם קראסנאיארסק. הם כתבו לנו משם. היו שם לא רק יהודים, אלא בורגנים בכלל." לפרידה אין מושג אם אברך ואשתו ניצלו. היא מטילה ספק באפשרות שאברך שרד. "רבים מתו שם", היא אומרת.

מגורשי מז"יק וביניהם הזוג אברך, הוגלו, מסתבר, אל המקום המרוחק והנידח ביותר שבין כל יעדי הגירוש. על המקום ועל החיים היהודיים המיוחדים שנשמרו בו בתנאי מחיה קשים מנשוא, מספר דב לוי במאמרו "לקורותיהם של יהודי ליטא שגורשו לברית המועצות במלחמת העולם השנייה". תחת הכותרת "מושבה של דייגים יהודים בסביבה הארקטית", מגולל לוי את הפרשה המרתקת. הרי קטע ממאמרו, בהשמטות קלות:

"אחד ממקומות הגירוש הנידחים ביותר בברה"מ, שם פיתחו למעלה מ-100 יהודים ליטאים מעין קהילה בזעיר-אנפין, היה ביקוב-מיס שבצפון יאקוטיה. מקום זה היה מהצפוניים ביותר ונמצא על חצי-אי שומם ליד שפך נהר לנה לים הקרח הצפוני. מרבית השנה שורר שם הלילה הארקטי ומשתוללת סופת שלג והקור מגיע כדי 50 מתחת לאפס. הקשר עם שאר חלקי

רוסיה ("היבשת") מתנהל פעמיים בשנה בלבד בשיירת אניות. עיקר קיומם של המגורשים שם היה מדיג: בחורף – מתחת לקרח, ובקיץ – במכמורות. בנוסף עסקו האנשים והנשים בהכנת רשתות והמלחת הדגים, היו תופרים לעצמם בושלקים (מעילי-רוח) וקושיים סחף עצים, על שפת הלנה, להסקה. כלים קטנים, קישוטים וכדומה, יצרו האנשים מעצם המאמוטה, שהיו מוצאים לפעמים בתוך הקרח המתפורר. כשיכון קבע שימשו כאן ה"יורטות" הבנויות משלד-עץ ועליו מוצמד אזוב ואדמה. יוזמתם הראשונה של המגורשים היהודים התבלטה בשכלול המבנה הפנימי של היורטות, כך שלכל משפחה תהיה לפחות פינה פרטית משלה. ריכוז היהודים בכמה יורטות מיוחדות, שכונן "ארץ-ישראל", סייע לשמירת הזיקה ההדדית ביניהם ואף להגברתה. כך, למשל, תמכו תמיכה מתמדת ושיטתית בנשים ובילדים שראשי משפחותיהם היו במאסר, ובמקרים קשים אחרים. הנפטרים היהודים זכו לטהרה ולהלוויה כדת וכדין, ונמצאו גם מתנדבים לחקוק מצבות (באותיות עבריות) על קבריהם. אפילו צעירים שקודם-לכן היו רחוקים מהוויו דתי, השתתפו כאן בתפילה. רובם ככולם שבתו בראש-השנה וביום-כיפור ורבים שבתו גם בשאר החגים. סדר-פסח נערך כאן על כל פרטיו ודקדוקיו. הגדה-של-פסח וכן מגילת-אסתר הועתקו לעיתים ביד. הילדים ובני-הנוער לא זו בלבד שגדלו כאן באווירה יהודית חמה – דיבור ביידיש, שירה בעברית – אלא שקיבלו גם שיעורים בפרקים נבחרים של תולדות עם ישראל, וכמה מן המבוגרים לימדום את השפה העברית. בין הפעילים במישור הציבורי היו: יהודה רוזמן, אברהם לנגלמן, מהרשק, הגברת שיינה קליבנסקי ועוד. כשהגיעה השמועה על הקמת מדינת-ישראל – היו גילויים ספונטאניים של שמחה והזדהות גאה, מסיבות נלהבות וכו'. אין תימה שבקרב ציבור גולים זה צמח דור צעיר בעל הכרה יהודית ולאומית. לא אירע במקום זה אף מקרה של נישואי תערובת. אם כי חיי עדת הגולים היהודים בחצי-האי הנידח ביקוב-מיס היו מיוחדים במינם, הרי כמה מהתופעות שרווחו בו אפיינו גם את [מחנות העבודה] האחרים, והייתה להן משמעות רבה במחנות-העבודה. חייהם של לא-מעטים מהאסירים דָּשְׁם ניצלו הודות ליחסי הסולידאריות העמוקים מצד יהודים אחרים, אם כחברים לסבל ולגורל ואם כאנשי הסגל הממונה מטעם השלטונות. לא בכדי שרדו מיהודי ליטא בגיהנום זה פי כמה לעומת האסירים הליטאים."

4. אברך – מקור שם המשפחה

השם אברך מופיע בקרב יהודים בליטא, בלטיביה, בפולין ובגרמניה, וקיים גם כיום בישראל. עם זאת, מכל ה"אברכים" החיים כיום בארץ, לא עלה בידינו לאתר קרוב משפחה כלשהו. מבחינת מקור השם, אותנו מעניין במיוחד הקשר שבין שם המשפחה אברך לבין "רביד הזהב" – השם שהעניק הרב אברך לספר שכתב.

בספר בראשית, פרק מא, פסוקים 42–43 כתוב:

מב וַיִּסַּר פְּרַעַה אֶת-טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ, וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל-יַד יוֹסֵף; וַיִּלְבָּשׁ אֹתוֹ בְּגָדֵי שֵׁשׁ, וַיַּשֵּׂם רֶבֶד הַזָּהָב עַל-צְנֹאָרוֹ. **מג** וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר-לוֹ, וַיִּקְרָאוּ לִפְנֵי אַבְרָם; וַנִּתֵּן אֹתוֹ עַל כָּל-אֶרֶץ מִצְרָיִם.

ובכן, הקשר בין אברך לרביד הזהב אינו מקרי. וכך מפרש רש"י את שני הפסוקים:

(מב) ויסר פרעה את טבעתו – נתינת טבעת המלך הוא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה: בגדי שש – דבר חשיבות הוא במצרים: רבד – ענק, ועל שהוא רצוף בטבעות קרוי רביד. וכן (משלי ז טז) רבדתי ערשי, רצפתי ערשי מרצפות. בלשון משנה (מדות א ח) מוקף רובדין של אבן, (יומא מג ב) על הרובד שבעזרה, והיא רצפה: (מג) במרכבת המשנה – השניה למרכבתו, המהלכת אצל שלו: **אברך** – כתרגומו **דין אבא למלכא**. **רד בלשון ארמי מלך**. בהשותפין (בבא בתרא ד א) לא ריכא ולא בר ריכא. ובדברי אגדה (ספרי, פרשת דברים) דרש ר' יהודה: אברך זה יוסף שהוא **אב בחכמה ורד בשנים**, אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית: עד מתי

אתה מעוות עלינו את הכתובים, אין אברך אלא לשון ברכים, שהכל היו כנסיין לפניו ויוצאין תחת ידו, כענין שנאמר ונתון אותו וגו':

על דברי רש"י, "כתרגומו דין אבא למלכא", אומרת האנציקלופדיה המקראית בערך "אברך":

את המילה אברך דרשו חז"ל: **אַבְרָךְ**, במשמעות הרומית של rex, מלך.

ולפי פירוש קאסוטו:

רבד – ענק. בגדי שש ורביד זהב הם סימנים חיצוניים של משרה גבוהה. אברך – מובן המילה אינו ידוע. יש גוזרים אותה מן אָבְרָךְ ומפרשים אותה כלשון קריאה: פָּרְעוּ בְרַךְ לַפְּנִי, והה"א של ההפעיל נתחלפה באל"ף. אחרים ניסו למצוא לה פירוש מן השפה המצרית ושיערו השערות שונות שלפיהן מכוונת המילה להבעת רגשי כבוד והערצה למשנה למלך, או היא תואר כבוד או קריאה לעם בהתקרב הפקיד הגבוה, או פירושה הוא: היזהרו, וכוונתה: פנו דרך למעבר המרכבה. אף יש רואים במילה זו שם בבלי, שפירושו הוא: שר גדול.

פירוש קאסוטו לשם אברך מדבר בעיקר על מילת קריאה שמשמעותה "פָּרְעוּ בְרַךְ": צורת הציווי הַבְּרַךְ, בחילוף הה"א באל"ף (על דרך הארמית, ובדומה ל"אַשְׁפִּים" במקום "הַשְּׁפִים" בירמיה כה 3). מעניין שבעדות הקדומה ביותר מתוך מסמכים רשמיים בליטא, שבה אנו מוצאים את האזכור למשפחת אברך, מופיע השם כ"גברך" (ברשימה ממפקד 1816 של השלטון הרוסי, שבה מופיעה משפחת אברך מריטובה – אבותיו של הרב זאב וולף אברך). ידוע כי ה"א נהגית ברוסית כגימ"ל, וכך גם נתחלפה בשמות יהודיים (כגון פֶּהַן – כגן, או פֶּהַן – קוגן). האם הכתיב הרוסי "גברך" רומז שהשם המקורי היה "הַבְּרַךְ", כמו באחד הפירושים לפסוק בבראשית? ושמה אין זה אלא שיבוש כתיב שנבע מטעות שמיעה?

ולסיום – "תעלומת שלומוביץ". במסמך משפחתי שברשותנו רשום ליד שמו של הרב אברך: **שלומוביץ' במקור**. נתון מפתיע זה הביא אותנו לחיפוש בערך שלומוביץ' באתר JewishGen. חיפוש זה הניב משפחות שלומוביץ' מריטובה ומפלונגיאן (מקומות שבהם נטועים שורשי משפחת אברך שלנו) מאותה תקופה, כשבשמות הפרטיים ניכר דמיון רב לשמות השגורים במשפחת אברך. גם אם קשה להסיק מכך מסקנה מבוססת, במיוחד לאור העובדה ששלומוביץ' היה שם נפוץ למדי בליטא, נראה כי היה קשר משפחתי בין משפחות אברך ושלומוביץ' – ואולי אף מדובר באותה משפחה, שהתפצלה בשל שינוי שמות המשפחה כדי להימנע מגיוס לצבא הצאר.

נשמח לקבל כל מידע חדש ורלוונטי על משפחות אברך וממיקה מליטא ומלטביה, ועל טיבו של הקשר בין אברך לשלומוביץ'. ניתן לפנות לאורן שריג בדוא"ל oren@sarig.co.il

5. מקורות

סקירה זו היא תמצות של מחקר נרחב על משפחת אברך ושורשיה. המחקר מסתמך על המקורות שלהלן:

ספרים

- יהדות ליטא
- ריטובה – ספר זיכרון, 1977
- פנקס הקהילות ליטא
- פנקס הקהילות לטביה-אסטוניה
- הרב נתן צבי פרידמן, אוצר הרבנים – תקופת הרבנות ד'תשל"ל-ה'תשל"ט, ב"ב, הוצ' אגודת אוצר הרבנים
- י.ד. קמזון, יהדות ליטא תמונות וציורים, הוצ' מוסד הרב קוק, ירושלים תשי"ט
- יהושע טריגור, ליטוואק ששרד, מילט והעפיל, הוצ' יובלים, ירושלים, אוקטובר 2004
- הרב שמואל אלעזר וואלק, שערי טהר חלק שישי, תשל"ח – 1978, עמ' 318
- תורה נביאים כתובים בעריכת מ.ד. קאסוטו, בראשית, מפורש על ידי א.ש. הרטום, הוצאת יבנה, תל-אביב

אינטרנט

- www.jewishgen.org JewishGen
- אתר יד ושם – המאגר המרכזי של שמות קורבנות השואה www.yadvashem.org
- אתר מז'ייק www.shtetlinks.jewishgen.org/mazeikiai/introduction.html
- דב לזין, לקורותיהם של יהודי ליטא שגורשו לברית המועצות במלחמת העולם השנייה, "שבות" – מאסף לתולדות יהדות ברית המועצות ומזרח אירופה מס' 10, 1984, אוניברסיטת ת"א המכון לחקר התפוצות.

ארכיונים

- LATVIJAS VALSTS VĒSTURES ARhĪVS (דרך אלה ברקן)

מידע נוסף

- מידע מהמחקר של אלה ברקן
- עץ משפחה שהכין טוביה קולר, נינו של הרב אברך, על סמך מידע פנים-משפחתי
- עץ משפחה של משפחת קולר, שהכין ד"ר זליק פאול, בעלה של חיה קולר, נכדת הרב אברך
- סיפור משפחת זילברט-אברך שתועד על ידי זאב איבנסקי, נינו של הרב זאב וולף אברך
- מפגש בחיפה עם בני מז'ייק: אליהו פורת (פיירס), פרידה לבית מיצקביץ', פסח נבות (רבינוביץ')
- מידע משפחתי.

כל הזכויות © על המאמר שמורות למחבר. אין להשתמש במאמר או בחלקים ממנו ללא רשות הח"מ

אורן שריג
בנימינה, פברואר 2007
oren@sarig.co.il